

PETRŐCZI ÉVA

Szenci Molnár Albert és az imádkozó asszonyok

2002-ben megjelent hasonmás kiadása óta minden évben előveszem, legalább két alkalommal, Szenci Molnár Albert *Imádságos könyvecskéjét*.¹ Ez a kiadvány a zürichi Joannes Frisius *Christliches Betbüchleinjének* (Zürich, 1600) magyarra fordított szövege. Igaz, 1621-ben jelent meg, de mondanivalója mindmáig, különösen a keresztény nők számára, üzenetértékű. Hiszen a pfalzi választófejedelemi székhelyhez, Heidelberghez a Kazimir Kollégiumban töltött diákévei óta hűségesen ragaszkodó Szenci Molnár Albert életének e meghatározó városában két asszonynak ajánlotta *Imádságos könyvecskéjét*. Méghozzá nem is főrangúaknak. A kedves „könyvecske” kicsinyítő formával már önmagában bensőséges tartalmat sugalló mű. Ajánlásának címzettje két, különösen kegyes életű hitves, Mező Szegedi Gáspár Orsolyája és Krausz János Annája; mindkettő Szenci Molnár egy-egy tekintélyes nagyszombati (azaz Szenc közeli!) patrónusának élete párja. Ugyanakkor a könyvecske tudatos folyamatosságot is jelentett ebben a műfajban a fordító számára, hiszen 1600-ban éppen egy fontos heidelbergi professzora, Daniel Tossanus (Daniel Toussaint) *Lelki iskola* című művének átültetésével indult el Molnár, mint régi irodalmunk egyik legsokoldalúbb alkotója, a kegyességi művek magyar tolmácsolásának nem könnyű útján. Tossanus a Szent Bertalan-éj után, 1572-ben kénytelen volt elmenekülni hazájából és szolgálati helyéről, Orléans-ból. E huszonkét évvel korábbi keletkezésű imádságoskönyv-fordítás elveszett, nem szerepel Molnár Albert patrónusa, Békési János 1612-es hagyatéki jegyzőkönyvében sem.²

Az *Imádságos könyvecske* fordítójaként azonban nem elégedett meg azzal, hogy az ajánlás szövegébe beleszője az imént említett két nagyszombati, Pozsony és Szenc közeli, tehát úgyszólván „földijének” számító, mély hitű, s ugyanakkor módos, a könyv megjelenését nagylelkűen támogató asszony nevét. Ő ennél a megszokott udvariassági formulánál, amellyel főleg fejedelemasszonyokat és más főrangú hölgyeket tiszteltek meg ekkor, a 17. században, jóval tovább lépett. Az ajánlásban többek között arról a megbecsülésről ír, amelyet Hieronymus egyházatya (és egyben Jeromos néven minden fordítók ösatyja!), továbbá Ambrosius, Augustinus, s még sok, ugyancsak egyháztörténeti jelentőségű férfiú érzett az imádságos lelkületű asszonyok iránt. A nők és a vallás viszonyáról Diarmaid MacCulloch *A reformáció története* című könyve *Szabadság a valláson belül* című fejezetében többek között kifejti: „a kor [éppen I.

¹ SZENCI MOLNÁR Albert, *Imádságos könyvecske*, kíséřőtan. P. VÁSÁRHELYI Judit, Budapest, Balassi – MTA ITI – OSZK, 2002.

² Uo., 6.

Erzsébet koráról beszél itt!] sok eszes asszonya vélte illendőbbnek, ha mások prózáját fordítja, és nem a maga neve alatt áll elő művekké. Majd így folytatja: „a férfiak jellemzően előnyben részesítették a kiadott prédikációs gyűjteményeket és a doktrinális tartalmú egyházi énekeket, míg a nők szívesebben olvastak általános lelkeségi témákról, és külön előszeretettel fordultak a személyesebb hangvételű himnuszok felé”.³ Ez a 2003-as jellemzés már első olvasásra egybecseng azzal, amit Szenci Molnár Albert az *Imádságos könyvecske* előszavában kora hazai közgondolkodását meghaladó módon, s meglehetősen aprólékosan fejtett ki. Ráadásul egy olyan ország hívő nőolvasóinak szánt fordításában, újrafogalmazásában, ahol I. Rákóczi György feleségét, Lorántffy Zsuzsannát még jóval később is gúnyverssel és meg nem értéssel illették. Közvetlenül azután, hogy asztal melletti hozzászólásait, kis református–jezsuita „hitvitáit” udvari papjuk, Medgyesi Pál sajtó alá rendezte; ez volt a notórius, s a hazai közegre még évszázadokig jellemző, „frigyládát húzó szent tehén”-perspektíva.⁴

A hatásosabb meggyőzés kedvéért, s az intenzív női kegyesség fontosságát németországi éveiben és Svájcban egyaránt tapasztalva, jeles zsoltárfordítónk – a kommunikáció és a nemzetközi reformátorkapcsolatok szenvedélyes elkötelezettje – időben közelebbi példát is említ, amikor így érvel, alábbi, az angol egyháztörténetre és műfordítás-irodalomra ugyancsak reflektáló, egyértelműen elismerő soraiban:

Az mi időnkben tellyes volt az Keresztyén világ, az Angliai Ersébet királné asszonnak szép tudományokkal tündöklő ő tiszta életinek hírével-nevével. Mellynek istenes birodalma alatt, közel ötven esztendeig volt Anglia országnak kívánatos szép csendessége és békessége, ennek idejében tisztult ki az Nagy Britannia országból minden Pápastaság. Ez az Keresztyén szomszéd országokban lévő bölcs Doktoroknak nem csak leveleket szokott írni tulajdon kezével, hanem az Tigurumban [Zürichben] Tanító Bullinger Henrik Predikátort saját kezével varrott keszkenőnek küldésével is megtisztelte, az mint ezt nékem ezen Bullingernek leányától való unokája, Joh[annes] Rodolf Lavaterus, megbeszéllette.⁵

Érdekes és megható véletlen, hogy a mi ékes németségű, de angolul nem, vagy csak nagyon keveset tudó Molnár Albertünk éppen azt az uralkodónőt állítja példaként könyvének olvasói elé, aki tizenéves korában a 13. zsoltárt fordította angolra, s uralkodásának csúcspontján, 1595 őszén másfél hónap alatt tolmácsolta országa latinul nem tudó olvasói számára Boethius *A filozófia vigasztalása* című művének vallásos versbetéteit. De ne feledjük Szenci Molnár üzenetének másik elemét sem, azt, hogy a királyasszony

³ Diarmaid MACCULLOCH, *A reformáció története*, ford. VARGA Benjámín, Budapest, Európa, 2011, 968–969.

⁴ Lorántffy Zsuzsanna ellen írt gúnyvers = *A két Rákóczi György korának költészete (1630–1660)*, s. a. r. VARGA Imre, Budapest, Akadémiai, 1977 (RMKT, XVII/9), 216, 634.

⁵ SZENCI MOLNÁR,)(4v–)(5r.

– bár számos történész hangsúlyozza viselkedésének olykor „férfias” vonásait – Heinrich Bullingert, a jeles svájci reformátort nemcsak egyháztörténeti jelentőségű levelekkel tisztelte meg, hanem egy saját kezűleg hímzett *keszkenővel* is. Ilyenformán tehát a ritka műveltségű királynő a hívő női lét teljességét vállalta, nem csupán annak spirituális-intellektuális és udvari rétegeit, még hozzá több száz esztendővel ezelőtt, nem a királynőkre jellemző módon, hanem országos gondjait, diplomáciai feladatait és vallásos elmélkedéseit félretéve. Hiszen azzal, hogy hímzőtűt fogott a tollat sokkal gyakrabban forgató kezébe, nőies módon hangsúlyozta személyes kötődését a kálvini reformáció egyik vezéralakjához. Itt feltétlenül érdemes megemlítenünk I. Erzsébet ragaszkodását a zsoltárokhoz, s önmagát – katolikus nővére, Vörös Mária szörnyű uralma után – „davidizáló”, országát a protestantizmus útjára visszavezető törekvéseiről.⁶ Kortársai gyakran emlegették őt, elismerően, „she-David”-ként. Többek között azért, mert a Szenci Molnár-előszóban méltán magasztalt brit uralkodónő is fordított vallásos műveket, igaz, nem Szenc szülöttének költői tehetségével, s meglehetősen erős zsoltárszöveg-rövidítéssel. A 13. psalmus esetében az angol *heroic couplet*, a hősi párvers formáját választva, s az eredeti harmincöt sort huszonnégyre rövidítve. E fordításból álljon itt nyolc sor, annak bizonyosságául, hogy a zsoltárbirodalom királya, igazi uralkodója bizony nem egy hatalmas birodalom nagyasszonya, hanem egy magyar *örök búdosó* volt:

Mind, aki igaz hitre nem jutott,
S tagadja Istenét, bolond.
Bővölködnek sok mocskos tettben,
Bölcsesség nem lakik ezekben.
[...]
Hamis szívük, s a nyelvük is,
Ajukon csak méreg lakik.
Elmjük bomlott, szájuk tátva,
Készek a vérben-gázolásra.
[...]⁷

Feltétlenül említésre méltó, hogy Erzsébet, még nem királynői éveiben, hanem 1545-ben, tizenegy éves korában egy nagyon hosszú, „reformista”, azaz a protestantizmus iránti rokonszenvről, kötődésről már akkor tanúskodó, 117 oldalas francia hitépítő verset is lefordított angolra, újévi ajándékkul, hasonló hitéleti világú, szeretett mostohaanyjának, Katherine Parr-nak, apja, VIII. Henrik utolsó, őt haláláig híven ápoló, s közben az európai reformációval rokonszenvező feleségének. Ez a költemény egy női

⁶ PETRŐCZI ÉVA, *Zsoltár női hangra: I. Erzsébet, Mary Sidney, Dóczy Zsuzsanna* = P. É., „...mi lelkiünknek éltető abra”: *Tanulmányok a magyar és angolszász vallásos irodalomról*, Budapest, Fekete Sas Kiadó – KRE Puritanizmuskutató Intézet, 2008, 20–23.

⁷ *The Poems of Queen Elizabeth I.*, ed. Leicester BRANDNER, Providence (Rhode Island), Brown University Press, 1964, 13. Petrőczy Éva fordítása.

szerző tollából származó, ráadásul verses „imádságos könyvecske”, amelynek címe *A bűnös lélek tükre* – Franciaországban kétszer is betiltották, annak ellenére, hogy a francia király testvére, Marguerite Valois Angoulême írta, aki második házassága idején Navarrai Margitként vált igazán ismertté.⁸ Aligha véletlen, hogy a királynő az egyik legtöbbet emlegetett kulcsszereplője Paul Salzman *Kora újkori angol nők írásait olvasva*⁹ című, alapos áttekintésének. Valószínű, hogy Erzsébetet méltatva Szenci Molnár azért nem említi meg a majdani uralkodónő e korai, ifjúkori kegyességi műfordítását, mert kiváló német és latin tudása mellett ő a francia nyelvben legfeljebb valamelyest, az angolban pedig – mint említettem – még sokkal kevésbé volt otthonos. Mégis van azonban egy közvetlen találkozási pont Szenci Molnár és a franciául tökéletesen tudó angol királynő spirituális és intellektuális világa között. Hiszen az általa fordított Navarrai Margit és férje udvari költője nem más volt, mint Molnár *Psalteriumának* Théodore de Bèze melletti másik énekvers-szerzője, Franciaország nagyhírű poétája, a korabeli szerelmi költészetben is jeleskedő Clément Marot.

E világköltészeti, s egyben európai vonatkozások után lássuk az *Imádságos könyvecske* keletkezéstörténeti hátterét. Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy a Kazimir Kollégiumot 1596-ban alapító pfalz-lauterni herceg, János Kázmér, III. Frigyes pfalzi uralkodó fia, aki kilenc évig unokaöccse, a későbbi IV. Frigyes nagybátyja és régense volt, egyszersmind az egyik „leganglománabb” német kálvinistának számított. Ez a meglehetősen nagytratóró herceg 1594-ben Sir James Melville skót udvari emberrel egy portét küldött magáról I. Erzsébetnek, a kor szokása szerint ezzel a gesztussal lánykérő szándékát jelezve. A királynő e lánykérésre nem reagált, a Protestáns Liga iránti rokonszenve ellenére sem, János Kázmér azonban ennek ellenére folyamatosan ápolta angol kapcsolatait, elsősorban Robert Dudleyval, Leicester earljével, aki a Magyarországon is járt Sir Philip Sidney nagybátyja volt. 1579-ben a lauterni herceg személyesen látogatott el Angliába, ahol három hétig volt az udvar vendége, s számos elismerést, ajándékot kapott a királynőtől (ha a kezét nem is!), Leicestertől és Pembroke earljétől.¹⁰ A királynőnek a kontinens kálvinista erői, nevezetesen személyiségei iránti, a jellegzetes angol „inzularitástól” eltérő rokonszenvét fokozta az a szomorú epizód, hogy a már említett Sir Philip Sidney mindössze tizenhét esztendősen, a párizsi angol követség ablakából tanúja volt 1572. augusztus 23–24-e éjszakáján és hajnalán a Szent Bertalan-éji mészárlásnak, a francia hugenották elleni irgalmatlan tömeggyilkosságnak.¹¹

Mindezen előzmények ismeretében tehát bizonyosak lehetünk abban, hogy a Kazimir Kollégiumban a kezdetektől a szokottnál nagyobb németországi Anglia- és

⁸ Valerie SCHUTTE, *Princess Elizabeth and Her New Year's Gift Translations*, <https://thehistoriansmagazine.com/princess-elizabeth-and-her-new-years-gift-translations/> (Letöltés ideje: 2025. január 3. – ez a dátum a tanulmány valamennyi internetes hivatkozására érvényes.)

⁹ Paul SALZMAN, *Reading Early Modern Women's Writing*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 18, 37.

¹⁰ Alan STEWART, *Sir Philip Sidney: A Double Life*, London, Chatto and Windus, 2000, 210–211.

¹¹ John BUXTON, *Sir Philip Sidney and the English Renaissance*, London – New York, Macmillan – St Martin's Press, 1966, 52–53.

Erzsébet-kultusz vert gyökeret, amely részben azt eredményezte, hogy egyik peregrinus diákjuk, Szenci Molnár volt a legkorábban németre fordított puritán művek egyik első olvasója, sőt, Lewis Bayly *The Practice of Piety*-jének egy részletét át is ültette németből magyarra, majd a könyv teljes szövege lefordításának fontosságára az angolul kiválóan tudó, nálánál egy generációval ifjabb Medgyesi Pál figyelmét hívta fel.¹² Mindennek alapján bizvást kijelenthetjük: a Kazimir Kollégium sok szempontból nemzetközi háttere formálhatta az amúgy is elfogadó lelkületű és intellektusú Molnár Albertet már ifjú éveiben kora egyik legtájékozottabb, s a Protestáns Liga szellemiségevel rokon, sokoldalú, nyitott gondolkodású egyéniségévé és alkotójává.

Visszatérve az *Imádságos könyvecské*hez: az ajánlás egyik legszebb, legőszintébb, leginkább *szencimolnáros* részlete erős hittel, írója nagy műveltségről tanúskodva, de ugyanakkor húsbavágó realitásérzéssel számol be a könyv – s általában a Molnár Albert-művek – megszületésének többnyire keserves körülményeiről, írójuk-fordítójuk sokszor a nyomorhoz nagyon közeli anyagi gondjairól:

Melly könyveknek idejében való kibocsátásában való szándékomat két dolog késleli kiváltképpen. Első az könyvárusoknak hadaktul való félelmek, és azoknak nyomtatásban munkálkodó legényekből [mert hadba szólították őket! – P. É.] való szükségek; másodsor az én szűkölködő állapotom. Mert az mint az deákok szólnak: *Lunae radiis non maturescit botrus: az Hold világtul nem érik meg az szőlő*; hogyha az napfény nem érleli. Azonképpen én is igen lassú serénsséggel nevelhetem és készíthetem el ez könyvbéli gyümölcsöket az szükségnek terhe alatt. Mert az szükség miatt való szomorúság nem kicsiny homályosítására vagy az ily munkára kívánandó elmei vidámságnak.¹³

Az eredeti német szöveg üdesége, természetessége és gyakorlatiassága a fordításban már első olvasásra visszaköszön, ez természetesen nagyrészt a textust nagy gonddal megformáló két zürichi szerző érdeme. Heinrich Bullinger, a jeles svájci reformátor *Christliches Betbüchlein*-je halála után, 1584-ben jelent meg, átdolgozása azután Johannes Frisius helybéli teológiaprofesszor érdeme volt, ez a változat 1600-ban hagyta el a nyomdát. Johannes Fries, latinosan Frisius (1505–1565) ugyan 1563-tól a zürichi Grossmünster Kollégium vezetője volt, azé a jeles teológusképző intézményé, ahol 1527-től 1531-ig Ulrich Zwingli ösztöndíjasaként tanult, de 1533-tól 1535-ig a Párizsi Egyetemen vállalt, a hittudománynak szentelt évek után, két további stúdiumot, nevezetesen a zenét és a filológiát. Hosszú ideig latint is tanított a Fraumünster Kollégiumban, továbbá hozzájárult a zürichi Biblia szövegének véglegesítéséhez, s publikált egy *Dictionarium Latinogermanicum*ot. 1541-ben pedig Peter Kolinnal közösen

¹² PETRŐCZI ÉVA, *Egy fordítás háttértörténete* = P. É., „Nagyságodnak alázatos lelki szolgálja”: *Tanulmányok Medgyesi Pálról / “The Obedient Spiritual Servant of Your Highness”: Hungarian and English Essays on Pál Medgyesi*, Budapest–Debrecen, Barankovics István Alapítvány – Hernád, 2007, 7–27.

¹³ SZENCI MOLNÁR,)(6r.

lefordította németre Robert Estienne *Dictionarium Latinogallicum*-át, latin–francia szótárát. További lexikológiai munkák után számos értékes muzikológiai kiadvány gazdája lett, 1540-ben egy vallásos ének- és zsoltárgyűjteményt adott ki, benne egy saját versével, amely egy Példabeszédek 31,10 parafrázis: „Derék asszonyt kicsoda találhat? Mert ennek ára sokkal feljülhaladja az igazgyöngyöket.” (Károlyi Gáspár fordítása), amelyet egy rendkívül népszerű korabeli dal, az *Entlaubet ist der Walde* (Lehullatják lombjukat az erdők) dallamára egészen a 16. század végéig a svájci énekeskönyvek anyagába gyakran belevettek.¹⁴

Ha jól belegondolunk, lélegzetelállító, s egyben a fordítás minőségére nézve nagyon biztató és szokatlan a Frisius és Szenci Molnár közötti érdeklődési és tevékenységi körök megegyezésének nagy száma, s egyéniségük évszázadokkal később is teljes bizonyossággal érzékelhető hasonlósága. Annak ellenére, hogy a német és a magyar szövegek összehasonlítására nincs mód, mert, mint P. Vásárhelyi Judit írja kiváló kísérőtanulmányában:

A Frisius által gondozott zürichi imádságos könyv eredeti példányát nem tudtuk megszerezni. Hozzá hasonlóan lappang Bullinger imádságos könyvének első, feltehetően 1584-ben megjelent kiadása [...] Molnár azonban közölte Frisius *Elöljáró beszédének* fordítását is. Ebből igen sok mindent meg lehet tudni a kiadás céljáról és szerkesztési módszeréről [...] Frisius *Elöljáró beszéde* után Molnár Albert ugyancsak Frisius nyomán tematikus csoportosításban helyeket közöl az Új Testamentumból a könyörgés szükségességéről; arról, hogy kit kell imádni, mit kell a könyörgésben távol tartani; mi szükséges a könyörgéshez, mit kell leírni az imádságban; másokért is könyörögni kell; hol kell könyörögni; milyen magaviseeléssel kell imádkozni; milyen ígérek vannak a könyörgés meghallgatásáról.¹⁵

Már a fenti, nagyon alapos, körültekintő összefoglalásból nyilvánvaló, hogy a *Könyvecske* egyik fő célja az volt, hogy imádságmódszertani alapismereteket szolgáltatson kortársainak. Mégpedig, bár Szenci Molnár ajánlásának sorai kiemelten s nyilván a két „szponzor asszony” és családja tiszteletére, s az ő gyülekezetük, a nagyszombati eklézsia kegyes életű asszonyaihoz szólnak, mindkét nembéli hívő olvasók okulhattak, s okulhatnak belőle mindmáig. Ez a könyv ugyanúgy megszólította és megszólítja a női olvasókat, mint a férfiakat. E sokoldalú és érzékeny, nagy lélektani érzékről tanúszkodó mű véleményem szerint egyik legfontosabb, *A könyörgésnek ideje* című, bölcs és nagyon meggyőző, bizvást időtállóan tekinthető fejezetének gondolataiból idézünk most. Ebben az eredeti szerző és a fordító teológiai tehetsége mellett a pedagógiai is

¹⁴ Peter BÜHRER, *Johannes Fries (1505–1565), Pädagoge, Philologe, Musiker: Leben und Werk*, Zürcher Taschenbuch, 122, 2002, 151–231, <https://www.e-periodica.ch/digbib/view?pid=zut-001%3A2002%3A122#160>

¹⁵ P. VÁSÁRHELYI, 8–9.

megnyilvánul, s természetesen a lelkigondozásban ugyancsak elmélyülni képes természetük. Ezért emelem ki azt a részletet, amelyben a lelki gyöngeség, az elkeseredettség állapotában mindketten kiemelten fontosnak, kedvező változást hozó és gyógyító, megújító erőként értékelik az imádságot: „IV. Az könyörgésnek ideje [...] Mindazáltal mivelhogyan természetünk szerint oly erőtlének, restek, tunyák és kedvetlenek vagyunk, hogy az könyörgést felette gyakran elfelejtjük, jó és hasznos dolog azért, hogy mi ez fogatkozásnak bizonyos szabott rend szerint eleit vegyük.”¹⁶ Hadd fűzzem hozzá e részhez: ez a „szabott rend” természetesen egyáltalán nem azonos a katolikus női és férfi szerzetesrendek nagyon kötött, matematikai és óramű pontossággal ismétlődő, a világi élet eseményeitől gyakran teljesen független imaidő- és imaalkalom-reguláival, csupán az imádság mint életünk szerves és életető része, s mint az Istennel való kapcsolattartás módja és méltó eszköze kap hangsúlyt benne.

A folytatás már nem a mulasztások, nem a „kedvetlenség”, s nem a „tunyaság” felől közelíti meg az Ige közelségének, többek között mindennapi imádságainkkal való megtisztelésének témáját, hanem úgy is, mint „felvidámítónkat”, életminőségünk fő javítóját és mindig hatékony gyógyítóját:

És evégre, mi magunknak felvidámítására és gyakorlására kiváltképpen való szabott óránk legyen, az melyet imádságunk nélkül el ne mulasszunk. Az mely bizonyos órában, minden egyéb dolgainkat félretévén, teljes szívvel és igaz áhítatossággal az könyörgésben legyünk foglalatosok. Tudniillik mihelyt reggel felkelünk, minekelőtte napi munkáinkhoz kezdünk, ismét, midőn az asztalhoz akarunk ülni, magunknak étellel itallal való megvidámítására. Hasonlatosképpen, midőn az Istennek áldásából és jóvoltából ettünk, ittunk, végezetül mikor osztán estve magunkat nyugalomra adjuk. Az királyi próféta, Szent Dávid, emlékezik az ilyen rendtartásokhoz az 55. zsoltárban, holott így imádkozik:

De én az Urhoz kiáltok,
Mert ő megtartója életemnek,
Mind estve, reggel őt óhajtom.
Délkorban [délidőben] is őtet kiáltom,
És meghallgatja könyörgésem,
Megtart engem békességben, etc.¹⁷

A fenti leírás nem kíván csaknem lehetetlent, az emberi életritmust nem igazán követő, hajnali „rorátékat” és esti „vesperásokat”, csupán a reggeli, az étkezés előtti és az elalvást megelőző ima – mint életünk fogódzói, oltalmazó támaszai – nélkülözhetetlen mivoltát hangsúlyozza.

¹⁶ SZENCI MOLNÁR, 34.

¹⁷ Uo., 34–35.

Végül, ne feledkezzünk meg arról a hangsúlyos, a könyvecske hatását növelő, a 21. századi magyar olvasókat is megszólító verses zárófohásról sem, amelyben nem a fordító, hanem a vérbeli költő Szenci Molnár Albert szólal meg:

Magyarországnak panasza és siralmas könyörgése az Úristenhöz

Nótája: Irgalmazz Úristen immáron

Az én életemnek minden idejében.

1.) Panaszát Úristen mi szegény hazánknak,
Hallgasd meg siralmát jó Magyarországnak,
Légy szabadítója romlott házainknak,
Sok szegény árvák közt, kik hozzád kiáltnak.

2.) Az te népeidet hatalmas Úristen,
Tartsd meg az hitetlen nemzetségek ellen,
És tedd szerencséssé ellenséged ellen,
Kik most dühöttek szegény hazánk ellen.
[...]

10.) Igaz áldott Isten, könyörülj mirajtunk,
Kik te szent nevednek oltalmáért vívunk,
És az tőled vött hírért, névért bajlunk,¹⁸
Hazánkért, árvákért, özvegyekért vívunk.
[...]

12.) Evangéliumnak prédikáltatása,
Zönögjön¹⁹ közöttünk ő nagy hangossága,
És könyörgésünknek dicséret mondása,
Minden éjjel és nappal ő nagy buzgósága.
[...]²⁰

A fenti, zárásnak szánt verssorokból megrázó módon kihallatszik a *Könyvecske* megjelenésekor már három éve zajló, a reformáció megsemmisítésére irányuló harmincéves háború. Érdekes, hogy még azelőtt írta le Szenci Molnár ezeket az önbeteljesítő sorokat, hogy mindez igazán személyes tapasztalattá vált volna számára. Az 1622-es, kegyetlen évben életének, tanulóéveinek oly fontos és szeretett városát, Heidelberget feldúlták, s az ottani gazdag könyvtár anyagát a következő évben Rómába vitték. A személyes mártírsors, mivel szerencsétlenségükre ott ragadtak az ostromlott városban, őt magát

¹⁸ bajlunk = bajlódunk, szenvedünk

¹⁹ zönögjön = zengjen

²⁰ SZENCI MOLNÁR, 387–388.

és övéit sem kerülte el. Tilly zsoldosai megkínózták, s családja is az üldözöttek és szenvedők közé került. Ez a háború idején írott nagyon személyes imádság végül mégis meghallgatásra talált: írójának még tizenhárom, alkotó, szolgáló, írásokban és imádságokban gazdag évet adott a Teremtő, s egyik elhurcolt, a továbbiakban ismeretlen sorsú nevelt lánya kivételével egész családja megmenekült.

PETRŐCZI ÉVA

nyugalmazott egyetemi docens

Károli Gáspár Református Egyetem BTK Puritanizmuskutató Intézet

hetpetty@hungarnet.hu

Albert Szenci Molnár and the Praying Women

Abstract: Since the publication of its facsimile in 2002, with the excellent preface of Judit P. Vásárhelyi, I have been taking out and re-reading almost every year the precious *Prayer Book* of Albert Szenci Molnár. This publication of an important pious text, which had two predecessors, is a translation into Hungarian, based partly on the *Christian Prayer Book* of a work of Heinrich Bullinger and Joannes Frisius of Zurich (Zurich, 1600). Originally published in 1621, its message is primarily to deepen the Christian knowledge and faith of religious women. Albert Szenci Molnár, who had been faithful to Heidelberg, his most important Alma Mater, the seat of the Electorate of the Palatinate, since his student days at the Kazimir College, and had some protectors and collegial friends there, published this book in this remarkable university town. He dedicated his *Prayer Book* to two women. And now not to high-born, noble ones, just to two financially well-off wives, living not far from his native town, Szenc (today: Senec, in Slovakia). The diminutive form in the title of the lovely 'little book' is the sign of its intimate content, and personal tone, without any disdain or diminutive way of thinking. The addressees of its dedication are two particularly gracious spouses, namely, Orsolya, married to Gáspár Szegedi Mező, and Anna, married to János Krausz. Both of them were the life-long, faithful partners of their husbands, and two respected patrons of Szenci Molnár from the town of Nagyszombat (today: Trnava, Slovakia, a settlement near to Senec). Its deep faith, vividness and convincing style make this booklet worth reading even in the 21st century, not only by women, but by men as well. In his book Szenci Molnár wrote about Queen Elisabeth I, as one of the greatest personalities and supporters of the Reformation, even as a psalm and religious prose text translator. Finally, let us mention an unforgettable and painfully relevant sentence of Szenci Molnár's book when mentioning his personal difficulties and efforts and fights. Among others because the financial difficulties of collecting print-expenses when writing a new book: "Lunae radiis non maturescit botrus" / "The moonlight is not ripening the grape".

Keywords: Albert Szenci Molnár, Prayer Book, women's religiosity, Elisabeth I. Queen of England, Johannes Fries